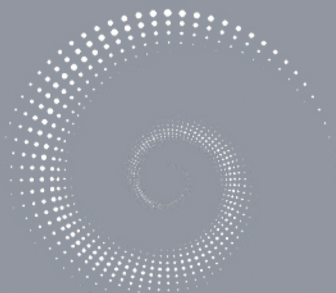

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 107

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ιανουάριος 2024

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 107

1. Η πριν από την 21 Απριλίου 1967 νομοθεσία με αυξημένη τυπική ισχύ για την προστασία κεφαλαίων εξωτερικού διατηρεί την αυξημένη τυπική ισχύ που είχε και εφαρμόζεται και στα κεφάλαια που θα εισάγονται στο εξής. Την ίδια ισχύ έχουν και οι διατάξεις των Κεφαλαίων Α΄ έως και Δ΄ του τμήματος Α΄ του νόμου 27/1975 «περί φορολογίας πλοίων, επιβολής εισφοράς προς ανάπτυξιν της εμπορικής ναυτιλίας, εγκαταστάσεως αλλοδαπών ναυτιλιακών επιχειρήσεων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων».
2. Νόμος, που εκδίδεται μία φορά μόνο μέσα σε τρεις μήνες από την ισχύ του Συντάγματος, ορίζει τους όρους και τη διαδικασία για την αναθεώρηση ή λύση των εγκριτικών διοικητικών πράξεων που εκδόθηκαν με οποιονδήποτε τύπο κατ' εφαρμογήν του νομοθετικού διατάγματος 2687/1953 ή των συμβάσεων που έχουν συναφθεί από 21 Απριλίου 1967 έως 23 Ιουλίου 1974 για επενδύσεις κεφαλαίων εξωτερικού, με εξαίρεση εκείνες που αφορούν τη νηολόγηση πλοίων με ελληνική σημαία.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αποστολίδης Δ., «Η έννοια της συνταγματικής ρήτρας “δια νόμου εφάπαξ εκδιδόμενου”», σε: Σύμμεικτα Σβώλου, 1961· Βεγλερής Φ., Υπόμνημα για ένα Σύνταγμα του Ελληνικού Λαού. Το συνταγματικό χρονικό της δικτατορίας, 1975· Βελεγράκης Μ., «Άρθρο 107», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα. Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017· Βενιζέλος Ευ., «Η εφαρμογή του άρθρου 106 παρ. 3-5 Σ. στην περίπτωση των Εταιρειών του Πρίνου (ν. 1701/1987)», σε: Του ιδίου, Μελέτες Συνταγματικού Δικαίου 1980-1987, 1987· Ο ίδιος, Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων. Κριτική προσέγγιση των τάσεων της νομολογίας, 1990· Ο ίδιος, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου (Νέα Έκδοση), 2021· Γιαννίτσας Α., Οι ξένες άμεσες επενδύσεις και η διαμόρφωση της νεοελληνικής οικονομίας (1830-1939), Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 30-31/1977·

Δαγτόγλου Π., *Η συνταγματικότητα συμπληρώσεως ή τροποποιήσεως νόμου «εφάπαξ εκδιδομένου» (Γνωμοδότηση)*, Ελληνική Δικαιοσύνη 25/1984· Δελλής Γ., «Άρθρο 106», σε: Σπ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος, *Σύνταγμα. Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2023· Δρυλλεράκης Ι., *Η προστασία κεφαλαίων εξωτερικού μετά το νέον Σύνταγμα*. Ν.Δ. 2687/53, 1976· Evrigenis D./Nestor St./Ioannou Kr., *Some aspects of the legal protection of foreign investments in Greece*, Revue Hellénique de Droit International 16/1963· Καϊδατζής Ακρ., «Άρθρο 106», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα. Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017· Καλύβα Ελ., *Ζητήματα από τις διαιτητικές αποφάσεις του ν.δ. 2687/1953 «Περί επενδύσεως και προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού»*, Νομικό Βήμα 35/1987· Κασιμάτης Γ., *Παρατηρήσεις σε ΣτΕ 58/1977 (Ολομ.)*, ΤοΣ 3/1977· Ο ίδιος, *Η Μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975*, 2005· Λέκκας Α., *Ζητήματα εκ της εφαρμογής του ν.δ. 2687/1953 περί προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού*, Νομικόν Βήμα 11/1963· Ο ίδιος, *Παρατηρήσεις επί της διαιτησίας της νομοθεσίας περί επενδύσεως και προστασίας κεφαλαίων εκ της αλλοδαπής (εξ αφορμής της ΑΠ 625/1966)*, ΕΕμπΔ 22/1971· Μαρκιανός-Δανιόλος Ι., *Η νομική αξιολόγηση των εγκριτικών πράξεων νηολόγησης πλοίων κατά το άρθρο 13 του ΝΔ 2687/53*, Επιθεώρηση Ναυτιλιακού Δικαίου 41/2013· Μαυριάς Κ., *Η συνταγματική προστασία των ξένων επενδύσεων κατά το ελληνικό δίκαιο*, ΤοΣ 1975· Μπάτσος Δ., *Η βαρειά βιομηχανία στην Ελλάδα*, 2^η έκδ., 1977· Ομπέση Φ., *Σχετικά με την έκταση της αρμοδιότητας των διοικητικών δικαστηρίων για την επίλυση διαφορών μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και ξένων επενδυτών*, Αρμενόπουλος 41/1987· Παπαδημητρίου Γ., «*Η συνταγματική προστασία κεφαλαίων εξωτερικού και ο ν. 1386/1983*», σε: Του ιδίου, *Συνταγματικές Μελέτες (1984-2008) III. Γνωμοδοτήσεις*, 2010 (= Νομικό Βήμα 34/1986)· Παπανικολάου Κ., *Συνταγματισμός και Κυριαρχία. Αναζητώντας τη συνταγματική εγκυρότητα του Ευρωπαϊκού Δικαίου. Η ερμηνεία του άρθρου 28 Ελλ.Σ.*, ΤοΣ 27/2001· Ο ίδιος, *Οι διασυνταγματικές σχέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ΤοΣ 2007· Παπαχρήστος Ν., *Τα «συνταγματικά» εγχειρήματα της δικτατορίας και το συντακτικό έργο της μεταπολίτευσης*, 2001· Παυλόπουλος Πρ., *Ο θεσμός των «εφάπαξ» εκδιδομένων νόμων στο πλαίσιο του Συντάγματος του 1975 (Γνωμοδότηση)*, Ελληνική Δικαιοσύνη 27/1986· Σγουρίτσας Χρ., *Γνωμοδοτήσεις*, Νομικόν Βήμα 2/1954· Σκουρής Β., *Η θέση των εφάπαξ νόμων στο Σύνταγμα του 1975 και η αντισυνταγματικότητα του αποκλεισμού της ανακοπής εκτελέσεως (Γνωμοδότηση)*, Ελληνική Δικαιοσύνη 30/1989· Στράνης Δ., *Το ζήτημα του νομικού χαρακτήρα και της τυπικής ισχύος της εγκριτικής πράξης στις επενδύσεις του ν.δ. 2687/1953*, Νομικό Βήμα 59/2011· Τροβά Ελ., «*Οικονομικό Σύνταγμα και Ευρωπαϊκό Δίκαιο*», σε: *Τα Εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975*, 1998· Τσιτσεκλής Α., *Η προστασία των εκ της αλλοδαπής κεφαλαίων – Ερμηνεία του Ν.Δ. 2687 «περί επενδύσεως και προστασίας Κεφαλαίων Εξωτερικού»*, Νέον Δίκαιον 10/1954· Χρυσόγονος Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 3^η έκδ., 2022· Fatouros A., *The Quest for Legal Security of Foreign Investments – Latest Developments*, Rutgers Law Review 17/1963.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Κρίσιμες συνταγματικές και νομοθετικές διατάξεις προ του ισχύοντος Συντάγματος	3
II. Διασφαλιστική και αναιρετική λειτουργία του άρθρου 107 Σ.:	
Η πρόσδοση τυπικών ιδιαιτεροτήτων σε ειδικούς νόμους	8
1. Η αυξημένη τυπική ισχύς της προ του Συντάγματος προστατευτικής νομοθεσίας.....	9
2. Η εφάπαξ έκδοση νόμου για την αναθεώρηση ή τη λύση δικτατορικών ρυθμίσεων ...	15
III. Η προστασία των κεφαλαίων εξωτερικού κατά τη συνταγματικώς παγιωθείσα προστατευτική νομοθεσία	18
1. Το πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών διατάξεων	18
2. Οι βασικές συνταγματικώς προστατευόμενες ρυθμίσεις.....	19

I. Κρίσιμες συνταγματικές και νομοθετικές διατάξεις προ του ισχύοντος Συντάγματος

Το άρθρο 107 Σ. στο ρυθμιστικό πεδίο αμφοτέρων των παραγράφων του υπάγει νομοθετικές διατάξεις που είχαν εισαχθεί και ίσχυαν ήδη πριν από την έναρξη ισχύος του Συντάγματος. Πρόκειται, δηλαδή, διατάξεις που αφορούν συγκεκριμένες πηγές¹ δικαίου της έννομης τάξης, η οποία από του 1975 βασίζεται στο έκτοτε ισχύον Σύνταγμα ως τυπικό θεμέλιό της. Τονίζεται και με αυτόν τον κανονιστικό τρόπο η αδιάλειπτη συνέχεια της έννομης τάξης παρά την ιστορική διαδοχή των συνταγματικών θεμελίων. Αναδεικνύεται, επίσης, η αφομοιωτική ικανότητα του Συντάγματος, η οποία δεν διακρίνεται μόνον από εξωστρέφεια αφορώσα το επέκεινα της εθνικής έννομης τάξης², αλλά και από εσωστρέφεια

1

¹ Ο όρος «πηγή» δεν αποδίδει την έννοια κάποιας διαφορετικής κατηγορίας πηγών αλλά αναφέρεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις πηγών εντασσόμενες στην κατηγορία του νόμου, στις οποίες αναφέρονται οι ερμηνευόμενες διατάξεις του άρθρου 107 Σ. Βλ. και κατωτ., υποσημ. 21.

² Πρβλ. άρθρο 28 Σ.

αφορώσα στην εγκόλπωση –και, μάλιστα, όπως στην περίπτωση του άρθρου 107 Σ., στην κραταίωση– ιστορικός προτέρων πεδίων της εννόμου τάξεως.

- 2 Η ερμηνεία του άρθρου 107 Σ. αναγκαστικά εκκινεί από την οριοθέτηση των προτέρων διατάξεων τις οποίες είχε προ των ρυθμιστικών οφθαλμών του και ο συντακτικός νομοθέτης του 1975. Η δε στάση του συντακτικού νομοθέτη επί των σχετικών ζητημάτων, που αφορούσαν σημαίνουσες οικονομικές αποφάσεις προηγούμενων ευαίσθητων καιρών επιτακτικών αναγκών για την ανάπτυξη της χώρας³, είναι ενδεικτική αφενός εδραίων πεποιθήσεων της διαχρονικής πολιτικής εξουσίας⁴, αφετέρου των ισορροπιών που ετηρήθησαν κατά την πολιτειακή μετάβαση του 1974-1975, η οποία χαρακτηρίστηκε από ομαλότητα⁵. Το άρθρο 112 του Συντάγματος του 1952 όριζε ότι: «*Νόμος εφάπαξ εκδιδόμενος θέλει ρυθμίσει την προστασίαν των εκ της αλλοδαπής εισαγομένων προς τοποθέτησιν εις την Χώραν κεφαλαίων*». Ο συνταγματικώς προβλεπόμενος νόμος εκδόθηκε υπό τη νομοτυπική μορφή του «νομοθετικού διατάγματος» δυνάμει του άρθρου 35 του Συντάγματος

³ Βλ. Μ. Βελεγράκη, «Άρθρο 107», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης Ξ./Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα. Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017, ιδίως αρ. περιθ. 2-4.

⁴ Πρβλ. την κριτική του Φ. Βεγλερή, *Υπόμνημα για ένα Σύνταγμα του Ελληνικού Λαού. Το συνταγματικό χρονικό της δικτατορίας*, 1975, σελ. 104, ο οποίος τάσσεται υπέρ της έκλειψης των διατάξεων για την προστασία των κεφαλαίων εξωτερικού, παρατηρώντας μάλιστα ότι η διατήρηση και ενίσχυση των προστατευτικών διατάξεων επί δικτατορίας και η αντιστοίχως προστατευτική στάση της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας του 1974 (βλ. κατωτέρω) «είναι χτυπητό του ποιες δυνάμεις μένουν ανεπηρέαστες και κυρίαρχες και στις πιο δεινές εθνικές περιστάσεις». Πρβλ., επίσης, Δ. Μπάτση, *Η βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα*, 1977, σελ. 506-514, όπου κριτική της μεταπολεμικής στήριξης στην «κυριαρχική δράση του ξένου κεφαλαίου» για την ανοικοδόμηση της χώρας. Σημειωτέον ότι ήδη προ του πολέμου παρατηρείται πύκνωση των άμεσων ξένων επενδύσεων, και μάλιστα στους τομείς της βιομηχανίας και του εμπορίου, κατά την περίοδο 1920-1939· βλ. Α. Γιαννίτση, *Οι ξένες άμεσες επενδύσεις και η διαμόρφωση της νεοελληνικής οικονομίας (1830-1939)*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 1977, σελ. 234 επ. (241-243).

⁵ Βλ. Ν. Παπαχρήστο, *Τα «συνταγματικά» εγχειρήματα της δικτατορίας και το συντακτικό έργο της μεταπολίτευσης*, 2001, σελ. 224-225, όπου επισημαίνεται ότι ο μεταπολιτευτικός συνταγματικός λόγος «*αναζητούσε ταυτόχρονα το στοιχείο της ρήξης και το στοιχείο της συνέχειας*» με τρόπο ασφαλή. Για τη μετριοπάθεια της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας χάριν της ειρηνικής μετάβασης βλ. Γ. Κασσιμάτη, *Η Μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975*, 2005, σελ. 38.

του 1952⁶. πρόκειται το ν.δ. 2687/1953⁷, το οποίο μνημονεύεται και στην παρ. 2 του άρθρου 107 Σ., ενώ η παρ. 1 αναφέρεται μόνο σε «νομοθεσία με αυξημένη τυπική ισχύ» χωρίς ρητή μνεία του ν.δ. 2687/1953, παρότι οι διατάξεις του είναι οι βασικές προστατευτικές διατάξεις τις οποίες εννοεί η παραπομπή της παρ. 1 του άρθρου 107 Σ.⁸. Ο κατά το Σύνταγμα του 1952 «εφ' άπαξ εκδιδόμενος νόμος» του ν.δ. 2687/1953 ερμηνεύθηκε αυθεντικώς δύο φορές, αφενός με το άρθρο μόνο του ν.δ. 2928/1954⁹, αφετέρου με το άρθρο 5 παρ. 3 του ν.δ. 4256/1962¹⁰.

---

⁶ Για την εκφρασθείσα τότε αμφισβήτηση σχετικά με το εάν η έκδοση νομοθετικού διατάγματος του άρθρου 35 του Συντάγματος του 1952 συνιστούσε έκδοση «νόμου» κατά την έννοια του άρθρου 112 του Συντάγματος βλ. Α. Τσιτσεκλή, *Η προστασία των εκ της αλλοδαπής κεφαλαίων – Ερμηνεία του Ν.Δ. 2687 «περί επενδύσεων και προστασίας Κεφαλαίων Εξωτερικού»*, Νέον Δίκαιον 1954, σελ. 149 επ. (149-150).

⁷ ΦΕΚ 317/10.11.1953, τ. Α'. Μάλιστα, έχει ίσως μια συμπτωματική συμβολική σημασία το γεγονός ότι το συγκεκριμένο νομοθετικό διάταγμα –όπως και άλλα δημοσιευθέντα στο ίδιο ΦΕΚ– υπεγράφη από τον Βασιλέα «*Εν τη Β. Ελληνική Πρεσβεία Ουασιγκτώνος*».

⁸ Για την ένταξη του ν.δ. 2687/1953 στο ευρύτερο νομικό πλαίσιο των επενδύσεων βλ. Ελ. Τροβά, «Οικονομικό Σύνταγμα και Ευρωπαϊκό Δίκαιο», σε: *Τα Εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975*, 1998, σελ. 463 επ., κατά την οποία το εν λόγω νομικό πλαίσιο αποτελεί ένα «*σύνθετο και εξαιρετικά παράδοξο καθεστώς*» (σελ. 466), που είναι «*μοναδικό στην Ευρώπη*» (σελ. 468). Βλ., επίσης, Κ. Μαυριά, *Η συνταγματική προστασία των ξένων επενδύσεων κατά το ελληνικό δίκαιο*, ΤοΣ 1975, σελ. 41 επ. (46), ο οποίος κατά την περίοδο των συντακτικών εργασιών του 1975 επεσήμει ότι η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των κεφαλαίων εξωτερικού, ενώ παράλληλα κατοχυρώνεται ούτως ή άλλως η προστασία της ιδιοκτησίας, αποτελεί «*παράδοξο*», ενόψει μάλιστα της μη πρόβλεψης ειδικής συνταγματικής προστασίας σε άλλα κράτη. Για μια συγκριτική επισκόπηση των σχετικών ρυθμίσεων κρατών εισαγωγής κεφαλαίων κατά τις κρίσιμες δεκαετίες για τη διαμόρφωση του ελληνικού νομικού πλαισίου βλ. Α. Fatouros, *The Quest for Legal Security of Foreign Investments – Latest Developments*, Rutgers Law Review 1963, σελ. 257 επ. (268-275).

⁹ ΦΕΚ 163/27.07.1954, τ. Α'. Με τις διατάξεις του ν.δ. 2928/1954 ερμηνεύεται αυθεντικώς η ρήτρα «*επιτρεπομένης και παρεκκλίσεως από των κειμένων διατάξεων*» του άρθρου 13 παρ. 2 του ν.δ. 2687/1953 αναφορικά με την προστασία ως κεφαλαίων εξωτερικού και των νηολογουμένων υπό ελληνική σημαία πλοίων (βλ. κατωτ., υπό ΙΙΙ.2). Στις ερμηνευτικές διατάξεις προβλέπεται ότι η αληθής έννοια της εν λόγω ρήτρας είναι ότι η εγκριτική πράξη νηολογήσεως «*δύνата να περιλαμβάνη οιονδήποτε όρον κατά παρέκκλισην από των ισχυουσών διατάξεων Αστικού, Εμπορικού και Δικονομικού δικαίου και αυτών έτι των δημοσίας τάξεως τοιούτων*», κατά παράθεση ενδεικτικής απαρίθμησης παρεκκλιόντων όρων.

- 3 Κατά τη μεταπολίτευση, με τη συντακτική Πράξη της 1^{ης} Αυγούστου 1974¹¹, δια της οποίας επανετέθη σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952 «μέχρι της ψηφίσεως του οριστικού Συντάγματος της Χώρας»¹², προσετέθη στο άρθρο 112 του εν λόγω Συντάγματος παράγραφος¹³ κατά την οποία το ν.δ. 2687/1953, όπως δις είχε ερμηνευθεί αυθεντικώς με τις ανωτέρω διατάξεις, διατηρούσε «ην εκέκτητο» τυπική ισχύ (εδ. α' της προστεθείσης παραγράφου)¹⁴, ενώ νεώτερος νόμος εφάπαξ εκδιδόμενος εδύνατο να τροποποιήσει το εν λόγω νομοθετικό διάταγμα «προς παροχήν μείζονος προστασίας» (εδ. β' της προστεθείσης παραγράφου). Αφού η Συντακτική Πράξη επανέθετε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, συμπεριλαμβανομένης της διάταξης του άρθρου 112 αυτού, γεννάται το εύλογο ερώτημα εάν το πρώτο εδάφιο της προστεθείσης σε αυτό το άρθρο παραγράφου είχε κάποια έννομη συνέπεια ως προς την παρεχόμενη συνταγματική προστασία ή αν απλώς επιβεβαίωνε την ήδη

¹⁰ Με την εν λόγω διάταξη του ν.δ. 4256/1962 ερμηνεύεται αυθεντικώς η ρήτρα του άρθρου 4 παρ. 1 του ν.δ. 2687/1953 ότι οι εγκριτικές της προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού πράξεις μπορούν να περιλαμβάνουν «και γενικώτερον πάντα άλλον όρον». Στην ερμηνευτική διάταξη προβλέπεται ότι η αληθής έννοια της εν λόγω ρήτρας είναι ότι με τις εγκριτικές πράξεις δύνανται να ρυθμίζονται «οιασδήποτε έτερα θέματα σχετιζόμενα με την επένδυσιν» προς τον σκοπό «της προσελκύσεως κεφαλαίων δια την πραγματοποίησιν παραγωγικών επενδύσεων», «υπό τον μόνον περιορισμόν ότι, προκειμένου περί θεμάτων ρητώς ρυθμιζομένων υπό των διατάξεων τούτου [ενν.: του ν.δ. 2687/1953], η ρύθμισις δεν θα αντίκειται προς τας διατάξεις ταύτας».

¹¹ Συντακτική Πράξη «Περί αποκαταστάσεως της δημοκρατικής νομιμότητος και ρυθμίσεως θεμάτων του δημοσίου βίου μέχρι του οριστικού καθορισμού του πολιτεύματος και της καταρτίσεως νέου Συντάγματος της Χώρας» (ΦΕΚ 213/01.08.1974, τ. Α').

¹² Βλ. άρθρο 1 της εν λόγω Συντακτικής Πράξης.

¹³ Βλ. άρθρο 9 της Συντακτικής Πράξης.

¹⁴ Η συντακτική προσθήκη παραγράφου στο επαναστεθέν σε ισχύ άρθρο 112 του Συντάγματος του 1952 αποτελεί ήδη κατά το πρώτο διάστημα της μεταπολίτευσης μια σαφή ένδειξη ότι η επαναφορά σε ισχύ του Σ. 1952 δεν ήταν μια λύση ανάγκης αλλά απέδιδε την πρόθεση οικοδόμησης μιας συνέχειας της διακοπείσης με τη δικτατορία συνταγματικής νομιμότητας. Αυτή η εξόχως πολιτική στάση ως προς τη συνέχεια της νομιμότητας κατά την εν λόγω μεταβατική περίοδο κατέστη πλέον εμφανέστατη στον χαρακτηρισμό της Βουλής που συγκροτήθηκε βάσει των εκλογών του 1974 ως Ε' Αναθεωρητικής. Βλ. Ν. Παπαχρήστο, *Τα «συνταγματικά» εγχειρήματα*, ό.π., σελ. 226-227, και στη συμπεριληφθείσα στο Δ' Ψήφισμά της «Περί του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967, διώξεως εγκλημάτων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» (ΦΕΚ 6 /18.01.1975, τ. Α') διακήρυξη ότι: «Η δημοκρατία δικαίω ουδέποτε κατελύθη».

νομοθετηθείσα προστασία δια των διατάξεων που εν τω μεταξύ είχαν εισαχθεί δυνάμει του άρθρου 112. Η λειτουργία τις προστεθείσης συντακτικής ρυθμίσεως ήταν διττώς βεβαιωτική: Αφενός ως προς την ισχύ των ερμηνευτικών διατάξεων των ως άνω δύο μεταγενεστέρων του ν.δ. 2687/1953 νομοθετικών διαταγμάτων ως κειμένων εντός του συνταγματικού ορίου του άρθρου 112 του Συντάγματος του 1952 περί «εφάπαξ» εκδιδόμενου νόμου, αφετέρου ως προς το ότι ο «εφάπαξ» εκδοθείς νόμος «εκέκτητο» εξ αυτής της αιτίας κάποια ιδιαίτερα τυπική ισχύ έναντι των συνήθων νόμων, περί της οποίας δεν γινόταν ρητώς λόγος στη διάταξη του άρθρου 112 του Συντάγματος του 1952. Το δε δεύτερο εδάφιο της συντακτικής ρυθμίσεως δεν είχε κάποια ουσιαστική έννομη συνέπεια σχετικά με την παρεχόμενη προστασία, αλλά παρέσχε μια νομοθετική ευχέρεια επαύξησης της προστασίας που ήδη παρεχόταν από τον εφάπαξ εκδοθέντα νόμο, δηλαδή μια δεύτερη ευκαιρία ενίσχυσης¹⁵ της παρεχομένης προστασίας πέραν των στενών ορίων μέχρι των οποίων μπορούσε να εκταθεί με ερμηνευτικές διατάξεις, όπως οι μέχρι τότε εκδοθείσες, το περιεχόμενο του εξ' άπαξ εκδοθέντος νόμου¹⁶. Εν

---

¹⁵ Το δεύτερο εδάφιο της προστεθείσης παραγράφου δεν επέτρεπε τη διεύρυνση της προστασίας και σε έτερα περιουσιακά στοιχεία, διότι προέβλεπε τη δυνατότητα παροχής προστασίας «μείζονος» της παρεχομένης δια του ν.δ. 2687/1953 μόνον «εις τα περί των πρόκειται κεφάλαια του εξωτερικού», δηλαδή σε αυτά που υπάγονταν στην έννοια των κεφαλαίων εξωτερικού κατά τις διατάξεις του ν.δ. 2687/1953.

¹⁶ Θα μπορούσε να τεθεί το ζήτημα αν η ρύθμιση του δευτέρου εδαφίου της προστεθείσης με το άρθρο 9 της Συντακτικής Πράξης παραγράφου, το οποίο επέτρεπε την τροποποίηση του ν.δ. 2687/1953 «προς παροχήν μείζονος προστασίας», εξακολούθησε να ισχύει και μετά την έναρξη ισχύος του Συντάγματος του 1975 δυνάμει της μεταβατικής διατάξεως του άρθρου 111 παρ. 2 Σ. Προς την κατεύθυνση της αρνητικής απάντησης κατευθύνει η σκέψη ότι το άρθρο 9 της Συντακτικής Πράξης εισήγαγε την εν λόγω διάταξη στο περιεχόμενο του επανατεθέντος σε ισχύ Συντάγματος του 1952 και δεν τη στέγασε αυτοτελώς υπό τη σκέπη της Συντακτικής Πράξης, με συνέπεια η παύση ισχύος του Συντάγματος του 1952 να συμπαρασύρει και την εν λόγω προστεθείσα στο περιεχόμενό του διάταξη. Για τη συνέχιση ισχύος των συντακτικών πράξεων ως «προσωρινών συνταγμάτων» βάσει του άρθρου 111 παρ. 2 Σ. βλ. Β. Μπουκουβάλα, «Άρθρο 111», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης Ξ./Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα*, ό.π., αρ. περιθ. 9-10.

συνεχεία, εξεδόθη ο ν. 27/1975¹⁷ –όχι κατ' εφαρμογήν του εδ. β' της ως άνω προστεθείσης παραγράφου στο άρθρο 112 του επανατεθέντος σε ισχύ Συντάγματος του 1952, αλλά– στο πλαίσιο του νομοθετικού έργου που ασκούσε, δυνάμει του Α΄ Ψηφίσματος¹⁸, η Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή μέχρι της θέσεως σε ισχύ του Συντάγματος του 1975¹⁹.

II. Διασφαλιστική και αναιρετική λειτουργία του άρθρου 107 Σ.: Η πρόσδοση τυπικών ιδιαιτεροτήτων σε ειδικούς νόμους

- 4 Το άρθρο 107 Σ. αναφέρεται σε δύο τυπικές ιδιαιτερότητες των νόμων που τίθενται υπό τη συνταγματική σκέπη του εν λόγω άρθρου: Αφενός, η προδικτατορική νομοθεσία για την προστασία των κεφαλαίων εξωτερικού διατηρεί την «*αυξημένη τυπική ισχύ*» που είχε, ενώ την ίδια τυπική ισχύ αποκτούν ειδικώς και ορισμένες διατάξεις του ν. 27/1975 (παρ. 1)- αφετέρου, νόμος που «*εκδίδεται μία φορά μόνο*» εντός τρίμηνης προθεσμίας από της ενάρξεως ισχύος του Συντάγματος ορίζει τους όρους και τη διαδικασία για την αναθεώρηση ή τη λύση εγκριτικών διοικητικών πράξεων ή συμβάσεων, εκδοθεισών ή συναφθεισών αντιστοίχως κατά τη διάρκεια της δικτατορίας κατ' εφαρμογήν του ν.δ. 2687/1953²⁰, δηλαδή νομοθεσίας

¹⁷ «Περί φορολογίας πλοίων, επιβολής εισφοράς προς ανάπτυξιν της Εμπορικής Ναυτιλίας, εγκαταστάσεως αλλοδαπών ναυτιλιακών επιχειρήσεων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» (ΦΕΚ 77/22.04.1975, τ. Α΄).

¹⁸ Ψήφισμα «Περί ψηφίσεως και εκδόσεως ψηφισμάτων υπό της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής, ασκήσεως του νομοθετικού έργου υπό ταύτης και τροποποιήσεως του Κανονισμού της Βουλής» (ΦΕΚ. 375/24.12.1974, τ. Α΄).

¹⁹ Βλ. άρθρα 2-4 του εν λόγω Ψηφίσματος, σχετικά με την άσκηση του νομοθετικού έργου της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής. Το άρθρο 2 παρ. 1 ορίζει ότι: «*Μέχρι της ψηφίσεως και δημοσιεύσεως του νέου Συντάγματος η Βουλή ασκεί το Νομοθετικόν αυτής έργον εν ολομεία και εις τμήματα*».

²⁰ Στο κείμενο του άρθρου 107 παρ. 2 Σ., υπό τη μεταγλώττιση του Συντάγματος στη δημοτική, δίδεται η εντύπωση ότι η διάταξη αναφέρεται μόνο σε εγκριτικές διοικητικές πράξεις που έχουν εκδοθεί κατ' εφαρμογήν του ν.δ. 2687/1953, ενώ η αναφορά σε συμβάσεις συνδέεται απλώς με τη σύναψή τους εντός της περιόδου της δικτατορίας. Όπως προκύπτει, όμως, από το αυθεντικό κείμενο της συνταγματικής διάταξης, αυτή αναφέρεται σε αμφότερες, διοικητικές πράξεις και συμβάσεις, εκδοθείσες ή συναφθείσες κατά τη διάρκεια της δικτατορίας δυνάμει του ν.δ. 2687/1953: «*[...] αναθεωρήσεως ή λύσεως, κατ' εφαρμογήν του νομοθετικού διατάγματος*

προστατευόμενης υπό την παρ. 1 του άρθρου 107 Σ., με εξαίρεση τις πράξεις ή συμβάσεις που αφορούν νπολόγηση πλοίων με ελληνική σημαία (παρ. 2). Σε αυτές τις δύο παραγράφους του άρθρου 107 Σ. προβλέπονται νόμοι τελούντες υπό ειδικά συνταγματικά καθεστώτα, αφενός το καθεστώς της αυξημένης τυπικής ισχύος, αφετέρου το καθεστώς της εφάπαξ εκδόσεως. Το άρθρο 107 Σ. με τις εν λόγω ρυθμίσεις του οριοθετεί ιδιαίτερα τυπικά γνωρίσματα ορισμένων νόμων²¹, τα οποία ακριβώς λόγω της τυπικής φύσεώς τους μπορούν να εξετασθούν ερμηνευτικώς προ του ουσιαστικού περιεχομένου των κανόνων που περιέχονται στις εν λόγω πηγές. Στο άρθρο 107 Σ., λοιπόν, όπως και σε άλλες διατάξεις του Συντάγματος, επιβεβαιώνεται η λειτουργία του Συντάγματος ως υπέρτατου –τουτέστιν μη αναγώγιμου σε ετέρα νομική πηγή– θεμελίου των πηγών της έννομης τάξης και της ιεραρχίας τους.

1. Η αυξημένη τυπική ισχύς της προ του Συντάγματος προστατευτικής νομοθεσίας

Η «*νομοθεσία με αυξημένη τυπική ισχύ*», στην οποία αναφέρεται η παρ. 1 του άρθρου 107 Σ., είναι η τεθείσα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 112 του Συντάγματος του 1952 για την προστασία των κεφαλαίων εξωτερικού²². Σε εκείνη την προϊσχύσασα συνταγματική διάταξη, όμως, ο προς έκδοση νόμος δεν χαρακτηριζόταν ως «*αυξημένης τυπικής ισχύος*»²³, αλλά ως «*εφάπαξ εκδιδόμενος*».

5

2687/1953, από 21 Απριλίου 1967 μέχρις 23 Ιουλίου 1974 εκδοθεισών υφ' οιονδήποτε τύπον εγκριτικών διοικητικών πράξεων ή συναφθεισών συμβάσεων [...]».

²¹ Οι εν λόγω τυπικές ιδιαιτερότητες δεν κατατάσσουν τους εν λόγω νόμους σε διαφορετική νομοτυπική μορφή, δηλαδή δεν τους καθιστούν διακεκριμένη έναντι των (κοινών) νόμων πηγή του δικαίου· βλ. Α. Λέκκα, *Ζητήματα εκ της εφαρμογής του ν.δ. 2687/1953 περί προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού*, Νομικόν Βήμα 1963, σελ. 983 επ. (983).

²² Βλ. Ι. Δρυλλεράκη, *Η προστασία κεφαλαίων εξωτερικού μετά το νέον Σύνταγμα*. Ν.Δ. 2687/53, 1976, σελ. 19-20.

²³ Βλ., πάντως, Χρ. Σγουρίτσα, *Γνωμοδότησις*, Νομικόν Βήμα 1954, σελ. 1112 επ. (1113), όπου παρατηρείται ότι ο βάσει του άρθρου 112 του Συντάγματος του 1952 εκδοθείς εφάπαξ νόμος είχε «*ηυξημένην τυπικήν δύναμιν έναντι των κοινών νόμων*», όπως προκύπτει από τη σχετική εισηγητική του νομοθετικού διατάγματος έκθεση και από τις συζητήσεις στην αρμόδια Επιτροπή του άρθρου 35 του Συντάγματος του 1952.

Κατά συνέπεια, το άρθρο 107 Σ. είναι η πρώτη συνταγματική διάταξη που χαρακτηρίζει ρητώς τις διατάξεις της εν λόγω νομοθεσίας ως «*αυξημένης τυπικής ισχύος*», και μάλιστα ο εν λόγω χαρακτηρισμός εκφέρεται όχι ως παράγων το πρώτον σχετική έννομη συνέπεια προσδόσεως τιαύτης ισχύος αλλά ως βεβαιωτικός της ήδη κεκτημένης ισχύος («*ην εκέκτητο*») των εν λόγω διατάξεων υπό το Σύνταγμα του 1952. Επομένως, κατά τούτο ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 προβαίνει και σε *αυθεντική συντακτική ερμηνεία* προγενεστέρας συνταγματικής διατάξεως, και ειδικώτερα της ρήτρας περί «*εφάπαξ εκδιδομένου νόμου*» ως ισοδυναμούσης, ή πάντως συνυφασμένης, με την έννοια της «*αυξημένης τυπικής ισχύος*».

- 6 Το ότι το, υπό το άρθρο 112 του Συντάγματος του 1952, εφάπαξ εκδοθέν ν.δ. 2687/1953 είχε αυξημένη τυπική ισχύ αποτελεί λογική συναγωγή, της οποίας η θεμελίωση οριοθετεί την εμβέλεια της εν λόγω τυπικής ισχύος έναντι λοιπών πηγών της έννομης τάξης ως εξής: Η συνταγματική ρήτρα της εφάπαξ εκδόσεως νόμου συνιστά περιορισμό της νομοθετικής εξουσίας²⁴. Κατ' αρχήν, οι διατάξεις του Συντάγματος αποτελούν ουσιαστικό όριο του περιεχομένου των νόμων, ενώ δεν κωλύουν την ευχέρεια του νομοθέτη να μεταβάλλει τις σχετικές αποφάσεις του με νεώτερους νόμους τελών πάντοτε εντός των εν λόγω ουσιαστικών ορίων του Συντάγματος. Συνεπώς, η θέση εκ του Συντάγματος του περιορισμού στον νομοθέτη να μη μεταβάλλει την άπαξ εξενηχθησομένη νομοθετική απόφασή του σχετικά με την προστασία των κεφαλαίων εξωτερικού συνεπάγεται ότι ο νομοθέτης, άπαξ και νομοθετήσει σχετικώς, δεν δύναται πλέον ούτε να τροποποιήσει αλλά ούτε και να καταργήσει τις σχετικές ρυθμίσεις. Αυτή δε η νομοθετική αδυναμία δεν αφορά το νομοτυπικό κέλυφος των διατάξεων, δηλαδή τον αριθμητικό προσδιορισμό τους κατά άρθρα, παραγράφους, εδάφια κ.λπ. εντός του σώματος ενός συγκεκριμένου νομοθετήματος, αλλά το περιεχόμενο των οικείων νομοθετικών ρυθμίσεων. Επομένως, ο νομοθέτης όχι μόνον κωλύεται να διατρήσει το νομοτυπικό κέλυφος των διατάξεων συγκεκριμένου νομοθετήματος, αλλά απαγορεύεται εν γένει να εισαγάγει διαφορετικές ρυθμίσεις που να τροποποιούν ή

---

²⁴ Βλ. *Ibidem*, σελ. 1113. Για την ένταξη αυτού του περιορισμού στη λεγομένη «*θεωρία της μετατάξεως*» βλ. Δ. Αποστολίδη, «*Η έννοια της συνταγματικής ρήτρας "δια νόμου εφ' άπαξ εκδιδομένου"*», σε: *Σύμμεικτα Σβώλου*, 1961, σελ. 221 επ. (ιδίως 235-236).

να καταργούν τους κανόνες δικαίου που περιέχονται στις διατάξεις του προστατευόμενου νομοθετήματος. Επομένως, η συνταγματική ρήτρα της εφάπαξ εκδόσεως νόμου ισοδυναμεί με αποκλεισμό εξουσίας του νομοθέτη με νεώτερους νόμους του να θέσει σε ισχύ κανονιστικό περιεχόμενο αντίθετο προς το περιεχόμενο των εισαχθεισών, δια του εφάπαξ εκδοθέντος νόμου, ρυθμίσεων. Εάν, παρά ταύτα, ο νομοθέτης το πράξει, τοιαύτες αντικείμενες προς το προστατευόμενο καθεστώς διατάξεις, έστω και νεώτερες, δεν ισχύουν, κατά συνταγματικώς συναγόμενη εξαίρεση της αρχής *lex posterior derogat legi priori*. Ούτως, μπορεί να λεχθεί ότι οι διατάξεις τού, κατά το Σύνταγμα, εφάπαξ εκδιδόμενου νόμου υπερισχύουν κάθε αντίθετης διατάξεως νόμου, είτε μεταγενέστερης είτε –βεβαίως– προγενέστερης. Αυτή δε η πλήρης κατίσχυση των προστατευόμενων ρυθμίσεων επί λοιπών διατάξεων νόμου συνιστά εξαίρεση και από την αρχή *lex specialis derogat legi generali*, αφού ο συνταγματικός αποκλεισμός εκτείνεται σε κάθε αντίθετη ρύθμιση, ανεξαρτήτως όχι μόνο του χρόνου εισαγωγής της αλλά και του περιεχομένου της, έστω και αν αυτό το περιεχόμενο είναι ειδικώτερο των προστατευόμενων ρυθμίσεων· άλλως, ο νομοθέτης με κατάλληλες νομοτεχνικές επιλογές κατάστροφης διατάξεων ειδικωτέρων των προστατευόμενων θα εδύνατο να υπερβαίνει τη σαφή συνταγματική απαγόρευση, που συνάγεται από τη ρήτρα της εφάπαξ εκδόσεως.

Η υπερέχουσα της των λοιπών διατάξεων νόμου τυπική ισχύς των συνταγματικώς προστατευόμενων ρυθμίσεων σημαίνει την εντός της ιεραρχίας των πηγών του δικαίου θέση τους σε βαθμίδα ανώτερη μεν των λοιπών νόμων αλλά κατώτερη του Συντάγματος. Το ότι αυτές οι διατάξεις έχουν συνταγματική προστασία δεν τις εντάσσει –κατά παραπομπή– στο τυπικό Σύνταγμα ούτε τις καθιστά άλλως πως ισοσυνταγματικές²⁵. Κατά συνέπεια, κείται σε μια ενδιάμεση ιεραρχική βαθμίδα της

7

---

²⁵ Βλ. Π. Δαγτόγλου, *Η συνταγματικότητα συμπληρώσεως ή τροποποιήσεως νόμου «εφ' άπαξ εκδιδόμενου»* (Γνωμοδότηση), Ελληνική Δικαιοσύνη 1984, σελ. 276 επ. (280)· Κ. Χρυσόγono, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2022, σελ. 385, όπου επισημαίνεται ότι η αναγνώριση στο εφάπαξ εκδιδόμενο νόμο ισοσυνταγματικής ισχύος θα συνιστούσε ανεπίτρεπτη ενσωμάτωσή του στο Σύνταγμα, η οποία θα διασπούσε την αρχή του ενιαίου Συντάγματος. Πρβλ. D. Evrigenis/St. Nestor/Kr. Ioannou, *Some aspects at the legal protection of foreign investments in Greece*, *Revue Hellenique de Droit International* 1963, σελ. 278 επ. (279), όπου με βάση τη σκέψη ότι για τη νομοθετική κατάργηση ή τροποποίηση του ν.δ. 2687/1953 απαιτείτο αναθεώρηση του άρθρου

έννομης τάξης μεταξύ του Συντάγματος και των λοιπών (μη αυξημένης τυπικής ισχύος) νόμων²⁶. Επομένως, η ισχύς των εν λόγω διατάξεων είναι διασφαλισμένη

112 του Συντάγματος του 1952, συνάγεται το συμπέρασμα ότι: “L.D. 2687/1953 is considered a kind of closely connected appendix to Article 112 of the Constitution and invested with the increased formal validity of a constitutional clause” (προσθ. πλαγιογρ.)· Ευ. Βενιζέλο, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021, σελ. 132-133, κατά τον οποίο «οι νόμοι αυξημένης τυπικής ισχύος (ευθέως), αλλά και οι “εφάπαξ” νόμοι, οι οποίοι, ακριβώς επειδή εκδίδονται μία μόνο φορά, δεν μπορούν να τροποποιηθούν, να συμπληρωθούν ή να καταργηθούν με μεταγενέστερο τυπικό νόμο, έχουν τυπική ισχύ ίση με την ισχύ του τυπικού Συντάγματος» και «η κατάργηση, η αντικατάσταση, η τροποποίηση, η συμπλήρωση ή η αυθεντική τους ερμηνεία μπορεί να γίνει μόνο με αναθεώρηση του Συντάγματος». Όπως ήδη αναλύθηκε, κατά τη γνώμη μας, η αυξημένη τυπική ισχύς των εφάπαξ εκδιδόμενων (και εξ αυτού του λόγου φερόντων αυξημένη τυπική ισχύ) νόμων στρέφεται έναντι των λοιπών νόμων, ενώ δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρηθεί ότι εξ αυτής της ισχύος τους αναβιβάζονται στο συνταγματικό επίπεδο. Η αναβίβαση ή μη της τυπικής ισχύος τους σε επίπεδο ισοσυνταγματικό αφορά το ζήτημα της επιλύσεως συγκρούσεων μεταξύ λοιπών διατάξεων του Συντάγματος και του εφάπαξ εκδιδόμενου νόμου. Τέτοιες συγκρούσεις πρέπει να επιλύονται βάσει της υπεροχής του Συντάγματος, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν ανωτέρω. Αυτή η ιεραρχική σχέση δεν αναιρείται από το ότι, πράγματι, για την κατάργηση ή την αντικατάσταση ή την τροποποίηση του εφάπαξ εκδοθέντος νόμου απαιτείται αναθεώρηση του Συντάγματος. Η απαιτούμενη αναθεώρηση, όμως, αφορά τη συνταγματική διάταξη που περιορίζει τη νομοθετική ευχέρεια κατάργησης ή αντικατάστασης ή τροποποίησης του συγκεκριμένου νόμου και όχι τις λοιπές συνταγματικές διατάξεις του υπερέχοντος Συντάγματος. Καθ’ όσον δεν αναθεωρείται το Σύνταγμα, μια διάταξη του εφάπαξ εκδοθέντος νόμου που αντίκειται σε συνταγματική διάταξη θα μένει ανεφάρμοστη, χωρίς ωστόσο να μπορεί να τροποποιηθεί ή αντικατασταθεί ή καταργηθεί από τον νομοθέτη ενόψει της –επίσης απορρέουσας από το Σύνταγμα– αδυναμίας του να ασκήσει τη νομοθετική λειτουργία επί του εφάπαξ εκδοθέντος νόμου. Πάντως, όπως παρατηρείται (βλ. Κ. Χρυσόγονο, ό.π., σελ. 385-386), η νομολογία «δεν φαίνεται να έχει απαντήσει με ρητό και σαφή τρόπο στο ερώτημα του επιπέδου τυπικής ισχύος των εφάπαξ νόμων». Η νομολογιακή στάση επί του ζητήματος μάλλον περιπλέκεται από το συνεπτυγμένο σκεπτικών καθοδηγητικών αποφάσεων, που μάλλον κατατείνει σε ερμηνευτικές προσαρμογές του περιεχομένου διατάξεων του ν.δ. 2687/1953 προς –εν μέρει τουλάχιστον– άρρητες σταθμίσεις μεταξύ του άρθρου 107 Σ. και λοιπών συνταγματικών διατάξεων· βλ. επ’ αυτού τη διεξοδική ανάλυση του οικείου σκεπτικού της ΣτΕ 58/1977 (Ολομ.) από τον Ευ. Βενιζέλο, *Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων. Κριτική προσέγγιση των τάσεων της νομολογίας*, 1990, ιδίως σελ. 93-98· και, συναφώς, Γ. Κασιμάτη, *Παρατηρήσεις σε ΣτΕ 58/1977*, ΤοΣ 1977, σελ. 625 επ.

²⁶ Βλ. Π. Δαγτόγλου, *Η συνταγματικότητα συμπληρώσεως*, ό.π., σελ. 280.

έναντι λοιπών νομοθετικών διατάξεων, αλλά όχι έναντι του Συντάγματος, που αποτελεί άλλωστε το θεμέλιο της «*αυξημένης τυπικής ισχύος*» τους. Η κατωτερότητα έναντι του Συντάγματος προκύπτει όχι μόνο από την ως άνω ερμηνεία της ρήτρας της εφάπαξ εκδόσεως νόμου, αλλά και από την ίδια τη λογική της ιεραρχικής διάρθρωσης των πηγών του δικαίου. Ο λόγος της υπεροχής ενός κανόνα δικαίου έναντι άλλου βασίζεται, τουλάχιστον στις περιπτώσεις που δεν αφορούν ομοιοβάθμες πηγές, στην αναγωγή της τυπικής ισχύος του υποδεέστερου κανόνα στον υπερέχοντα. Αφού ένας κανόνας δικαίου ισχύει επειδή, εφόσον και καθόσον αυτό προβλέπεται σε έναν άλλον κανόνα, δεν μπορεί να τελεί σε αντίθεση με αυτόν, διότι σε μια τέτοια περίπτωση θα παρεισέφρευε μη ανεκτή αντίφαση στον υπερέχοντα κανόνα. Η λογική θεμελίωση της ισχύος ενός κανόνα με αναγωγή σε έναν άλλο κανόνα ως κανονιστικό λόγο ισχύος του πρώτου σημαίνει την κατίσχυση του τελευταίου. Για αυτόν τον πρόσθετο θεωρητικό λόγο η «*αυξημένη τυπική ισχύς*» των προστατευόμενων ρυθμίσεων δεν μπορεί να στρέφεται κατά του λόγου τοιαύτης ισχύος, δηλαδή κατά του ίδιου του τυπικού Συντάγματος στο οποίο περιέχεται η σχετική προστατευτική ρήτρα. Επομένως, και οι προστατευόμενες ρυθμίσεις «*αυξημένης τυπικής ισχύος*» ελέγχονται ως προς τη συνταγματικότητά τους²⁷, διότι η τυπική υπεροχή του Συντάγματος είναι απαρέγκλιτη έναντι των λοιπών διατάξεων της (εσωτερικής) έννομης τάξης.

---

²⁷ Βλ. Ibidem, σελ. 280-281, ο οποίος πάντως παρατηρεί ότι οι εν λόγω προστατευόμενες από το άρθρο 107 Σ. διατάξεις εκφεύγουν του ελέγχου της αντίθεσής τους προς συνταγματικές διατάξεις από τις οποίες «*παρεκκλίνουν, κατά ρητή συνταγματική πρόβλεψη ή λόγω αυτού του ίδιου του αντικειμένου τους*», αναφέροντας ως παράδειγμα τέτοιας διάταξης το άρθρο 4 Σ. Κατά τη γνώμη μας, δεν είναι αναμφίλεκτο ότι οι προστατευόμενες από το άρθρο 107 Σ. διατάξεις συνιστούν απόκλιση από το άρθρο 4 Σ., η οποία όμως είναι ανεκτή βάσει της ειδικής συνταγματικής διάταξης του άρθρου 107 Σ., διότι δύναται να υποστηριχθεί ότι οι υπαγόμενες στο εν λόγω καθεστώς επενδύσεις συνιστούν κεχωρισμένη κατηγορία έναντι άλλων επενδύσεων και, συνεπώς, δεν τίθεται ζήτημα ανόμοιας νομοθετικής μεταχείρισης ομοίων περιπτώσεων. Επίσης, η προβλεπόμενη στον ν. 2687/1953 αρχή της διττής επέκτασης ευνοϊκής ρύθμισης ενδεικνύει περιθώρια εφαρμογής της αρχής της ισότητας εντός του πεδίου εφαρμογής των προστατευόμενων από το άρθρο 107 Σ. διατάξεων. Για τη σύνδεση της αρχής της ισότητας «*μεταξύ ομοίων επιχειρήσεων*» με τον κανόνα της μάλλον ευνοούμενης επιχείρησης, ο οποίος καθιερώνεται στο άρθρο 10 του ν. 2687/1953, βλ. Γ. Παπαδημητρίου, «Η συνταγματική

- 8 Αφού, όμως, οι εν λόγω ρυθμίσεις «*αυξημένης τυπικής ισχύος*» εντάσσονται σε μια ενδιάμεση βαθμίδα υπερνομοθετικής αλλά υποσυνταγματικής ισχύος, τίθεται το περαιτέρω ερώτημα της ιεραρχικής σχέσης τους με λοιπές ρυθμίσεις οι οποίες επίσης κείνται ενδιάμεσως του Συντάγματος και του νόμου, και ιδίως τις ρυθμίσεις στις οποίες επιφυλάσσει τοιαύτη ιεράρχηση το άρθρο 28 Σ., δηλαδή τις ρητώς κατατασσόμενες ούτως διατάξεις του διεθνούς δικαίου (άρθρο 28 παρ. 1 Σ.) ή και τις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, εφόσον γίνει δεκτό ότι και αυτές κείνται σε ενδιάμεση βαθμίδα βάσει των συνταγματικών ρητρών στις οποίες ερείδεται η προσχώρηση και η συμμετοχή της Ελληνικής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Γενομένου, βεβαίως, δεκτού ότι οι εν λόγω διατάξεις έχουν συνταγματική ή και υπερσυνταγματική ισχύ, δεν θα εγειρόταν κανένας προβληματισμός ως προς τις διατάξεις εσωτερικού δικαίου «*αυξημένης τυπικής ισχύος*», αφού υπ' αυτή την εκδοχή αυτές θα υπέκειντο όχι μόνο στις διατάξεις του τυπικού Συντάγματος αλλά και σε κάθε άλλη διάταξη ισοσυνταγματικής ή υπερσυνταγματικής ισχύος. Υπό την εκδοχή, όμως, της κατάταξης βάσει του άρθρου 28 Σ. σε ενδιάμεση βαθμίδα, τίθεται το ερώτημα της ιεράρχησης των δύο ενδιάμεσων βαθμίδων, του διεθνούς/ενωσιακού δικαίου και των (εσωτερικών) νόμων «*αυξημένης τυπικής ισχύος*». Και πάλι, η ορθή απάντηση προκύπτει εκ της συναγωγής της «*αυξημένης τυπικής ισχύος*» από τη ρήτρα της εφάπαξ εκδόσεως των σχετικών νόμων. Η τυπική υπεροχή στρέφεται έναντι του ίδιου του (εσωτερικού) νομοθέτη, ο οποίος περιορίζεται κατά τούτο ως προς την άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας του με την έκδοση νεωτέρων νόμων, που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις προστατευόμενες ρυθμίσεις. Επομένως, δεν στρέφεται κατ' αρχήν έναντι των διατάξεων του διεθνούς ή του ενωσιακού δικαίου, που έχουν διαφορετική πηγή ισχύος. Τούτο, όμως, δεν αρκεί για την κατίσχυση του διεθνούς/ενωσιακού δικαίου έναντι των προστατευόμενων νομοθετικών ρυθμίσεων αυξημένης τυπικής ισχύος· οι ενδιάμεσες πηγές θα μπορούσαν να είναι και ομοιόβαθμες, οπότε οι συγκρούσεις μεταξύ των διατάξεών τους θα έπρεπε να επιλύονται βάσει μη ιεραρχικών κριτηρίων. Η θεμελίωση της υπεροχής του διεθνούς/ενωσιακού δικαίου δεν μπορεί να είναι μόνον αποθετική, δηλαδή ερειδόμενη μόνο στη σκέψη ότι η «αυξημένη

προστασία κεφαλαίων εξωτερικού και ο ν. 1386/1983», σε: *Idem, Συνταγματικές Μελέτες (1984-2008) III. Γνωμοδοτήσεις*, 2010, σελ. 3 επ. (14).

τυπική ισχύς» δεν στρέφεται κατά του διεθνούς/ενωσιακού δικαίου· προσαπαιτείται θετική θεμελίωση της υπεροχής. Αυτή παρέχεται από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 28 παρ. 1 Σ., κατά το οποίο οι οικείοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, ως αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου, «υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου». Αυτή είναι μια γενική ρήτρα, που δεν στρέφεται κατά ορισμένης ή ορισμένων πηγών της εσωτερικής έννομης τάξης αλλά κατά «κάθε άλλης» πηγής του εσωτερικού ελληνικού δικαίου. Επομένως, η ρήτρα του άρθρου 28 παρ. 1 Σ. στρέφεται κατά κάθε άλλου νόμου, χωρίς εκ του γράμματός της να μπορούν να εξαιρεθούν οι «αυξημένης τυπικής ισχύος» διατάξεις που έχουν εισαχθεί βάσει εφάπαξ εκδιδόμενου νόμου. Επομένως, αν τεθεί ζήτημα σύγκρουσης μεταξύ των εν λόγω δύο ενδιάμεσων βαθμίδων, θα κατισχύσουν οι υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις που έχουν εισαχθεί βάσει του άρθρου 28 Σ. Εφόσον δε, στο πλαίσιο ερμηνείας του άρθρου 28 Σ., η ήκιστα ισχύς που θα μπορούσε να αναγνωρισθεί στο ενωσιακό δίκαιο είναι η επιφυλασσομένη σε διατάξεις του διεθνούς δικαίου κατά την παρ. 1, του ενωσιακού δικαίου θεωρουμένου υπ' αυτήν την ήπια εκδοχή υπεροχής του ως ειδικής περίπτωσης διεθνούς δικαίου²⁸, εν πάση περιπτώσει και το ενωσιακό δίκαιο υπερέχει των διατάξεων αυξημένης τυπικής ισχύος που περιέχονται σε εφάπαξ εκδιδόμενο νόμο, όπως αυτές στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 107 Σ.

2. Η εφάπαξ έκδοση νόμου για την αναθεώρηση ή τη λύση δικτατορικών ρυθμίσεων

Η παρ. 2 του άρθρου 107 Σ. ρυθμίζει ένα ειδικό ζήτημα που άπτεται της «νομοθεσίας με αυξημένη τυπική ισχύ», την οποία αφορά η παρ. 1. Η εφαρμογή των διατάξεων του εφάπαξ εκδοθέντος ν.δ. 2687/1953 τελείται και μέσω

9

²⁸ Για την ένταξη τέτοιων μονιστικών θεωρήσεων του ενωσιακού δικαίου, ως τμήματος των εσωτερικών εννόμων τάξεων, στο ευρύτερο φάσμα των υποστηριζόμενων θεωρητικών εκδοχών περί των σχέσεων μεταξύ εθνικού, και δη συνταγματικού, και ενωσιακού δικαίου, με αναφορά και στις διατάξεις του άρθρου 28 Σ., βλ. Κ. Παπανικολάου, *Συνταγματισμός και Κυριαρχία. Αναζητώντας τη συνταγματική εγκυρότητα του Ευρωπαϊκού Δικαίου. Η ερμηνεία του άρθρου 28 Ελλ.Σ.*, ΤοΣ 27/2001, σελ. 275 επ. (299 επ.). Idem, *Οι διασυνταγματικές σχέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ΤοΣ 2007, Ειδικό Τεύχος, σελ. 93 επ., ιδίως σελ. 143 επ., όπου η προτεινόμενη ως καταλληλότερη προσέγγιση του προβλήματος των διασυνταγματικών σχέσεων.

διοικητικών πράξεων που προβλέπονται στην εν λόγω νομοθεσία. Η αυξημένη τυπική ισχύς της εν λόγω νομοθεσίας θα καθίστατο κωλή, εάν ο κοινός νομοθέτης απαγορευόταν μεν να θίξει γενικά και αφηρημένα τις διατάξεις του ν.δ. 2687/1953, αλλά επιτρεπόταν να αλίσκει τις πράξεις εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων, στην προστασία των οποίων εν τέλει αποβλέπει η αυξημένη τυπική ισχύς των εν λόγω νομοθετικών διατάξεων. Επομένως, δεν επιτρέπεται κατ' αρχήν η επέμβαση του νομοθέτη ούτε στις εφαρμοστικές του ν.δ. 2687/1953 ρυθμίσεις²⁹.

- 10 Καθώς, όμως, το ν.δ. 2687/1953 εφαρμοζόταν με την έκδοση σχετικών διοικητικών πράξεων και επί δικτατορίας, ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 έλαβε στην παρ. 2 του άρθρου 107 Σ. ειδική μέριμνα για τον διαχωρισμό αυτών των πράξεων από το προστατευτικό πεδίο του αυξημένης τυπικής ισχύος του ν.δ. 2687/1953. Οι οικείες διοικητικές πράξεις και συμβάσεις της δικτατορικής περιόδου δεν είναι αλεξίνομες³⁰. Ωστόσο, η συνταγματική εξαίρεσή τους από την αυξημένη προστασία της παρ. 1 δεν είναι ούτε αυτόθρον ούτε υποκείμενη σε νομοθετική ευχέρεια *ad hoc* επέμβασης σε αυτές. Η παρ. 2 εισάγει ως προϋπόθεση τέτοιων επεμβάσεων σε εκδοθείσες επί δικτατορίας διοικητικές πράξεις ή σε συναφθείσες συμβάσεις³¹ την πρόβλεψη γενικών και αφηρημένων κανόνων που θα ρυθμίζουν τους όρους και τη διαδικασία για την αναθεώρηση ή τη λύση τους. Μάλιστα, η παρ. 2 εισάγει χρονικό περιορισμό για την έκδοση του σχετικού νόμου, ο οποίος προβλέπεται ως εφάπαξ εκδιδόμενος εντός της εν λόγω προθεσμίας. Τούτο σημαίνει, όπως ισχύει και για το ν.δ. 2687/1953 κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα, ότι μετά την έκδοση του εν λόγω νόμου, που αναιρεί τη διασφαλιστική λειτουργία της παρ. 1, οι τιθέμενες

²⁹ Βλ. Δ. Στράνη, *Το ζήτημα του νομικού χαρακτήρα και της τυπικής ισχύος της εγκριτικής πράξης στις επενδύσεις του ν.δ. 2687/1953*, ΝοΒ 59/2011, σελ. 542 επ. (550-553). Για τις σχετικές υποστηρικθείσες απόψεις βλ. και Ι. Μαρκιανό-Δανιόλο, *Η νομική αξιολόγηση των εγκριτικών πράξεων νηολόγησης πλοίων κατά το άρθρο 13 του ΝΔ 2687/53*, Επιθεώρηση Ναυτιλιακού Δικαίου 41/2013, σελ. 161 επ. (167-168).

³⁰ Πρόκειται νεολογισμός, ο οποίος προτιμάται εδώ λόγω της ικανότητάς του προς παραστατική μονολεκτική απόδοση της έννοιας μέσω μιας σύνθεσης σαφούς και ευνοουμένης προελεύσεως. Η λέξη απαντάται μόνον ως κύριο όνομα: ο Αλεξίνομος μνημονεύεται στα *Μεθ' Όμηρον (Posthomerica)* του επικού ποιητή Κόιντου Σμυρναίου ως πατέρας του Μελανέως και του Αλκιδάμαντος [βλ. Ραψωδία Η', στ. 76-77: «ἐν Μελανῆα καὶ ἀγλαὸν Ἀλκιδάμαντα | υἱᾶς Ἀλεξινόμοιο δαΐφρονος» (βλ. και στ. 79-80)].

³¹ Βλ. ανωτ., υποσημ. 20.

νομοθετικές εξαιρέσεις στην προστασία των πράξεων που έχουν εκδοθεί δυνάμει του ν.δ. 2687/1953 κατά τη διάρκεια της δικτατορίας δεν μπορούν ούτε να μετριασθούν ούτε να ενταθούν με νεώτερο του εφάπαξ –κατά την παρ. 2– εκδιδόμενου νόμου, ακόμη και αν τοιούτος νεώτερος νόμος εκδιδόταν εντός της τρίμηνης προθεσμίας.

Εξάλλου, η θέση προθεσμίας για την έκδοση του εν λόγω εξαιρετικού νόμου ενδεικνύει ότι πρόκειται νομοθετική ευχέρεια που μπορεί να ασκηθεί μόνον εντός του οριζόμενου τριμήνου. Αν δεν είχε τεθεί η εν λόγω προθεσμία, θα μπορούσε ίσως να υποστηριχθεί ότι πρόκειται εκτελεστικός της συνταγματικής διάταξης νόμος, που πρέπει οπωσδήποτε να εκδοθεί σε κάποιο χρονικό σημείο. Η θέση, όμως, της προθεσμίας συνάδει προς ευχέρεια που έχει ο νομοθέτης μόνον για περιορισμένο χρονικό διάστημα, του οποίου η άπρακτη πάροδος θα σήμαινε τη σιωπηρά νομοθετική επιλογή μη θέσεως εξαιρέσεων στην προστασία της παρ. 1 ούτε για πράξεις ή συμβάσεις εμπίπτουσες στην ύποπτη περίοδο. Επρόκειτο, δηλαδή, αποκλειστική προθεσμία, την οποία ετήρησε ο νομοθέτης με την έκδοση του ν. 141/1975³², του οποίου οι διατάξεις ως εφάπαξ εκδιδόμενου έχουν, επίσης, αυξημένη τυπική ισχύ, αναλόγως των ανωτέρω εκτεθέντων³³. Για αυτές τις επίσης ιστάμενες σε ενδιάμεση βαθμίδα διατάξεις και τις διατάξεις του ν.δ. 2687/1953 δεν

11

---

³² «Περί αναθεωρήσεως των κατά το ν.δ. 2687/1953 εγκριτικών πράξεων και αναθεωρήσεως ή λύσεως των κατά το αυτό Νομοθετικών Διάταγμα συμβάσεων της δικτατορικής περιόδου» (ΦΕΚ 179/28.8.1975, τ. Α').

³³ Μετά την πάροδο της τασσόμενης τρίμηνης προθεσμίας εξεδόθη ο ν. 207/1975 «Περί αναθεωρήσεως ή ανακλήσεως εγκριτικών πράξεων και αναθεωρήσεως ή λύσεως συμβάσεων της δικτατορικής περιόδου, πέραν των υπό το νόμου 141/1975 προβλεπομένων» (ΦΕΚ 240/30.10.1975, τ. Α'). Αυτός ο νόμος, με περιεχόμενο εν γένει αντίστοιχο προς αυτό των ρυθμίσεων του ν. 141/1975, αφορά την αναθεώρηση ή ανάκληση δικτατορικών πράξεων εγκριτικών της υπαγωγής στο καθεστώς του ν. 4171/1961 και την αναθεώρηση ή λύση συμβάσεων της ίδιας περιόδου συναφθείσες υπό το καθεστώς του ιδίου νόμου. Σχετικά με το εριζόμενο ζήτημα αν έρεισμα και του ν. 207/1975 αποτελεί το άρθρο 107 παρ.2 Σ., με τις συνακόλουθες έννομες συνέπειες, βλ. Πρ. Παυλόπουλο, *Ο θεσμός των «εφ' άπαξ» εκδιδόμενων νόμων στο πλαίσιο του Συντάγματος του 1975 (Γνωμοδότηση)*, Ελληνική Δικαιοσύνη 27 (1986), σελ. 798 επ. (ιδίως 799-801). Β. Σκουρή, *Η θέση των εφάπαξ νόμων στο Σύνταγμα του 1975 και η αντισυνταγματικότητα του αποκλεισμού της ανακοπής εκτελέσεως (Γνωμοδότηση)*, Ελληνική Δικαιοσύνη 30 (1989), σελ. 940 επ. (ιδίως 942-944).

τίθεται ζήτημα μεταξύ τους ιεράρχησης, διότι εξ ορισμού οι ρυθμίσεις του ν. 141/1975 έχουν τεθεί, κατά συνταγματική εξουσιοδότηση, ως εξαίρεση στο προστατευτικό καθεστώς του ν.δ. 2687/1953, όπερ σημαίνει ότι αποτελούν ειδική διάταξη εφαρμοστέα αντί πάσης διατάξεως του ν.δ. 2687/1953.

III. Η προστασία των κεφαλαίων εξωτερικού κατά τη συνταγματικώς παγιωθείσα προστατευτική νομοθεσία

1. Το πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών διατάξεων

- 12 Προστατευτέα, κατά την παρ. 1 του άρθρου 107 Σ., δεν είναι τα κεφάλαια εξωτερικού υπό κάποια αυτοτελή συνταγματική έννοιά τους, αλλά μόνο τα κεφάλαια που έχουν υπαχθεί στο πεδίο εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας αυξημένης τυπικής ισχύος. Η συνταγματική διάταξη δηλαδή δεν προσδίδει κάποια συνταγματική έννοια στα κεφάλαια εξωτερικού, η οποία δεσμεύει τον νομοθέτη, τη διοίκηση, τον δικαστή, αλλά θέτει υπό τη συνταγματική προστασία συγκεκριμένη νομοθεσία περί προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού και, επομένως, κατά τα ανωτέρω λεχθέντα υπό II.2, τα κεφάλαια που έχουν υπαχθεί στην εν λόγω νομοθεσία. Θέτοντάς το ευθέως: Ακόμη και αν ήταν σαφές ότι προστατευτικές διατάξεις προ του 1975 δεν αφορούν κεφάλαια εξωτερικού, και πάλι αυτές οι διατάξεις θα απολάμβαναν τη συνταγματική προστασία του άρθρου 107 Σ. Δεν θα μπορούσε δε να γίνει έλεγχος συνταγματικότητας του περιεχομένου της εν λόγω νομοθεσίας ως προς τη συμφωνία της με το άρθρο 107 Σ., και ειδικότερα ως προς το εάν πράγματι αυτή η νομοθεσία αφορά «κεφάλαια εξωτερικού», αφού στο πεδίο εφαρμογής της συνταγματικής διάταξης δεν υπάγονται τα κεφάλαια εξωτερικού αλλά η σχετική νομοθεσία. Επίσης, η παρ. 1 προσδίδει αυξημένη τυπική ισχύ σε διατάξεις του ν. 27/1975 και, αντιστοίχως, προστατεύει τις εφαρμοστικές αυτών των διατάξεων πράξεις από νομοθετικές επεμβάσεις³⁴. Η διατήρηση ή η πρόσοψη αυξημένης τυπικής ισχύος δεν αφορά μόνο το παρελθόν του ισχύοντος Συντάγματος αλλά και τον από ενάρξεως ισχύος του χρόνο, αφού η αυξημένη τυπική ισχύς των εν λόγω διατάξεων προεκτείνεται στο μέλλον, δηλαδή τόσο «στα κεφάλαια που θα εισάγονται στο εξής» όσο και, βεβαίως, στην υπό το ισχύον

³⁴ Βλ. Ι. Δρυλλεράκη, *Η προστασία κεφαλαίων εξωτερικού*, ό.π., σελ. 11-12.

Σύνταγμα συνέχιση εφαρμογής του ν. 27/1975 με πρόσδοση πλέον σε αυτόν αυξημένης τυπικής ισχύος.

Στο πεδίο εφαρμογής της παρ. 2 υπάγονται οι διοικητικές πράξεις και οι συμβάσεις της περιόδου της δικτατορίας. Ως προς αυτές εισάγεται η δυνατότητα εξαιρέσεώς τους από την αυξημένη προστασία της παρ. 1, σύμφωνα με τις διατάξεις του εφάπαξ εκδοθησομένου νόμου περί της αναθεωρήσεως ή της λύσεως αυτών. Στο εξαιρετικό πεδίο εφαρμογής αυτής της διάταξης υπαγόνται μόνον πράξεις εκδοθείσες ή συμβάσεις συναφθείσες δυνάμει του ν.δ. 2687/1953, εκτός των αφορωσών τη νηολόγηση πλοίων με ελληνική σημαία. Η άρση από την προστασία της παρ. 1 δεν μπορεί να εφαρμοσθεί αυτόθροα από τη διοίκηση, αλλά απαιτείται η εντός τριμήνου έκδοση σχετικού νόμου βάσει του οποίου θα εφαρμόζονται οι εξαιρετικές ρυθμίσεις άρσεως της προστασίας. Το ότι ο συντακτικός νομοθέτης έκρινε αναγκαίο να συμπεριληφθεί η εν λόγω ρύθμιση της παρ. 2 περί εξαιρετικής επεμβάσεως σε εφαρμοστικές πράξεις του αυξημένης τυπικής ισχύος ν.δ. 2687/1953, και μάλιστα κατά χρονικώς περιορισμένη εξουσιοδότηση στον νομοθέτη προς θέση γενικού και αφηρημένου ερείσματος προς τοιαύτες επεμβάσεις, επιβεβαιώνει ότι η προστασία της παρ. 1 δεν αφορά μόνο τις νομοθετικές ρυθμίσεις αλλά και άπασες τις εφαρμογές τους, γεγονυίες ή επιγενόμενες³⁵. Η δε άρση της προστασίας μπορεί να αφορά κάθε εγκριτική πράξη ή σύμβαση της εν λόγω περιόδου, είτε έχει ήδη εκτελεσθεί είτε όχι, χωρίς να επιβάλλεται από το Σύνταγμα κάποιο απώτατο χρονικό όριο εντός του οποίου μπορεί να χωρήσει η, δι' αναθεώρησεως ή λύσεως, άρση της προστασίας βάσει του εφάπαξ εκδοθησομένου εντός της τρίμηνης προθεσμίας νόμου.

13

2. Οι βασικές συνταγματικώς προστατευόμενες ρυθμίσεις

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, ιδίως υπό ΙΙΙ.1, οι ερμηνευόμενες συνταγματικές ρυθμίσεις θέτουν υπό προστατευτικό καθεστώς ορισμένες νομοθετικές διατάξεις και, κατ' επέκταση, την εφαρμογή τους με ατομικές πράξεις ή συμβάσεις (παρ. 1), ορίζοντας ένα κλειστό σύστημα εξαιρέσεων βάσει νόμου οριοθετηθέντος χρονικά ως προς το πεδίο εφαρμογής του (παρ. 2). Για να καταστούν διαυγείς οι έννοιες

14

³⁵ Πρβλ. Β. Σκουρή, *Η θέση των εφάπαξ νόμων*, ό.π., σελ. 944· Δ. Στράνη, *Το ζήτημα του νομικού χαρακτήρα*, ό.π., σελ. 555.

συνέπειες των συνταγματικών διατάξεων, πρέπει να συσχετισθεί η ανωτέρω ανάπτυξη με την έκθεση των βασικών ρυθμίσεων της συνταγματικώς προστατευόμενης νομοθεσίας. Το ν.δ. 2687/1953 ορίζει ως κεφάλαια εξωτερικού όχι μόνο το συνάλλαγμα, αλλά και τεχνικό εξοπλισμό και άυλα περιουσιακά στοιχεία (άρθρο 1), εφόσον τοποθετούνται σε παραγωγικές επενδύσεις (άρθρο 2). Επίσης, στην έννοια των κεφαλαίων εξωτερικού εμπίπτουν τα νηολογούμενα υπό ελληνική σημαία πλοία άνω ορισμένης χωρητικότητας (άρθρο 13 παρ. 1)³⁶. Για την υπαγωγή των εισαγομένων κεφαλαίων εξωτερικού στο καθεστώς προστασίας του ν.δ. 2687/1953, απαιτείται έγκριση δια διοικητικής πράξεως, η οποία είναι ανέκκλητη άνευ συγκαταθέσεως του επενδυτή (άρθρο 3). Δεν επιτρέπεται η επιστροφή κεφαλαίου δι' εξαγωγής του σε ποσοστό που υπερβαίνει ετησίως το 10% του εισαχθέντος κεφαλαίου (άρθρο 5 παρ. 1). Τα κεφάλαια των ιδρυομένων επιχειρήσεων δύναται να εκφράζονται και λογιστικώς στο νόμισμα της προελεύσεώς τους (άρθρο 9 παρ. 1)³⁷. Παρέχεται εγγυημένη φορολογική μεταχείριση, συμπεριλαμβάνουσα την παγιοποίηση ισχύουσας κατά την έγκριση της εισαγωγής των κεφαλαίων φορολογίας, απαλλαγές από δασμούς, απαγόρευση αναδρομικής φορολογίας (άρθρο 8). Επίσης, ισχύει αναπαλλοτρίωτο των περιουσιακών στοιχείων των οικείων επιχειρήσεων και κατ' αρχήν μη επιτάξιμο άνευ αποζημιώσεως (άρθρο 11). Κατοχυρώνεται ρήτρα διττής επέκτασης σε ιδρυόμενες δια κεφαλαίων εξωτερικού επιχειρήσεις ευμενέστερων ρυθμίσεων, τόσο των επιφυλασσομένων σε ομοειδείς επιχειρήσεις όσο και των ισχυουσών υπέρ ετέρων επιχειρήσεων συσταθεισών δια κεφαλαίων εξωτερικού (άρθρο 10 παρ. παρ. 1-2)³⁸. Οι διαφορές που αναφύονται αναφορικώς με τις εγκριτικές

---

³⁶ Για την αυθεντική ερμηνεία, δια του άρθρου μόνου του ν.δ. 2928/1954, της ρήτρας «*παρεκκλίσεις από των κειμένων διατάξεων*» του άρθρου 13 παρ.2 βλ. ανωτ., υποσημ. 9.

³⁷ Πρβλ. άρθρο 48 παρ. 4 της συμβάσεως που είχε κυρωθεί με τον Α.Ν. 2220/1940 (ΦΕΚ 65/17.2.1940, τ. Α΄) και τη σχετική κριτική του Δ. Μπάτση, *Η βαρεία βιομηχανία*, ό.π., σελ. 93.

³⁸ Για την κατοχύρωση στην εν λόγω διάταξη δύο ειδικών αρχών μη διακριτικής μεταχειρίσεως βλ. D. Evrigenis/St. Nestor/Kr. Ioannou, *Some aspects of the legal protection*, ό.π., σελ. 281-283.

πράξεις ή την αποζημίωση λόγω επιτάξεως επιλύονται διαιτητικώς (άρθρο 12 και 11 παρ. 2)³⁹.

Οι προστατευόμενες διατάξεις του ν. 27/1975 αφορούν τη φορολογία πλοίων υπό ελληνική σημαία, στα οποία επιβάλλεται φόρος και εισφορά (άρθρο 1 παρ. 1), και ειδικότερα τα πλοία της οριζομένης στον νόμο πρώτης εκ των δύο κατηγοριών του άρθρου 3⁴⁰. Ο προβλεπόμενος φόρος εξαντλεί τις φορολογικές υποχρεώσεις των πλοιοκτητών, μετόχων ή εταίρων οιασδήποτε εταιρείας ως προς τα κέρδη εκ της εκμεταλλεύσεως των οικείων πλοίων, υπαγομένης στην εν λόγω απαλλαγή και της υπεραξίας εξ οιασδήποτε αιτίας (άρθρο 2 παρ. 2). Η επιβαλλόμενη –προσθέτως του φόρου– εισφορά υπολογίζεται βάσει της ηλικίας και της χωρητικότητας του πλοίου (άρθρο 10). Προβλέπονται απαλλαγές από τον προβλεπόμενο φόρο κα την εισφορά αναλόγως της εγχώριας ναυπήγησης του πλοίου, της δρομολόγησής του σε τακτικές γραμμές, της εγχώριας εκτέλεσης ναυπηγοεπισκευαστικών εργασιών ή ακόμη και μόνης της ηλικίας του πλοίου (άρθρα 7, 9 και 11).

Ο δυνάμει της παρ. 2 του άρθρου 107 Σ. εκδοθείς ν. 141/1975 προβλέπει τη δυνατότητα αναθεώρησης εγκριτικών πράξεων του ν.δ. 2687/1953, εφόσον αυτές αντίκεινται στο Σύνταγμα ή τους νόμους ή περιέχουν χαριστικές διατάξεις ή αντιτίθενται προς τα χρηστά ήθη ή είναι επιβλαβείς για το δημόσιο συμφέρον (άρθρο 1 παρ. 2). Η προϋπόθεση της αντίθεσης στο Σύνταγμα επιβεβαιώνει τον έλεγχο συνταγματικότητας των αυξημένης τυπικής ισχύος διατάξεων και των οικείων εφαρμογών τους (βλ. ανωτ.). Ενώ, όμως, ο δικαστικός έλεγχος δεν αναιρεί το αντισυνταγματικό περιεχόμενο των οικείων πράξεων, βάσει της εν λόγω

³⁹ Βλ. Α. Λέκκα, *Παρατηρήσεις επί της διαιτησίας της νομοθεσίας περί επενδύσεως και προστασίας κεφαλαίων εκ της αλλοδαπής (εξ αφορμής της ΑΠ 625/1966)*, Επιθεώρησης του Εμπορικού Δικαίου 22/1971, σελ. 185 επ. (185-186), όπου ορθώς παρατηρείται ότι είναι «ανεπιτυχής» η διατύπωση του άρθρου 12 περί διαιτητικής επιλύσεως διαφορών αναγομένων «εις την ερμηνείαν ή εις ενδεχόμενα κενά της εγκριτικής πράξεως». Σχετικά με τα όρια της διαιτητικής δικαιοδοσίας δυνάμει του εν λόγω άρθρου βλ. Φ. Ομπέση, *Σχετικά με την έκταση της αρμοδιότητας των διοικητικών δικαστηρίων για την επίλυση διαφορών μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και ξένων επενδυτών*, Αρμενόπουλος 41/1987, σελ. 542 επ.

⁴⁰ Τα πλοία της δεύτερης κατηγορίας του άρθρου 3 υπάγονται στις ρυθμίσεις του κεφαλαίου Ε' (του Τμήματος Α') του ν. 27/1975, το οποίο κείται εκτός της συνταγματικής προστασίας του άρθρου 107 παρ.1 Σ.

διατάξεως εκδοθείσης δυνάμει του άρθρου 107 παρ. 2 Σ. επιτρέπεται η θεραπεία της αντισυνταγματικότητας. Οι λοιπές προϋποθέσεις περί χαριστικών ή αντίθετων στα χρηστά ήθη ή βλαπτικών (όχι απλώς μη επωφελών) για το δημόσιο συμφέρον πράξεων ανταποκρίνονται στο τελεολογικό υπόβαθρο της εξαιρετικής ρύθμισης της παρ. 2 του άρθρου 107 Σ. Αντιθέτως, η προϋπόθεση της αντίθεσης στον νόμο είναι εξόχως ευρεία και δεν συνάδει με τον εξαιρετικό χαρακτήρα της ρύθμισης, δυναμένη να αναιρέσει πλήρως για τις εγκριτικές πράξεις της εν λόγω περιόδου την παρεχόμενη προστασία εκ της αυξημένης τυπικής ισχύος του ν.δ. 2687/1953, η οποία νοηματοδοτείται ακριβώς ως επικράτηση των εν λόγω διατάξεων –και κατ' επέκταση των εγκριτικών πράξεων– έναντι πάσης αντιθέτου διατάξεως νόμου, προγενεστέρας ή μεταγενεστέρας, όχι μόνον γενικωτέρας αλλά και ειδικωτέρας. Συνεπώς, απαιτείται συστατική ερμηνεία της διατάξεως κατά σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία της⁴¹. Αν και στο άρθρο 107 παρ. 2 Σ. δεν προβλέπεται χρονικός περιορισμός ως προς την αναθεώρηση μιας εγκριτικής πράξης, το άρθρο 1 παρ. 3 του ν. 141/1975 περιορίζει τη σχετική ευχέρεια με τρίμηνη προθεσμία από της ενάρξεως ισχύος του εν λόγω νόμου προς έναρξη της σχετικής διαδικασίας. Εάν ο διοικούμενος δεν στέργει σε οποιαδήποτε αναθεώρηση ή αν δεν ευοδωθούν οι σχετικές διαπραγματεύσεις για το περιεχόμενο της αναθεώρησης, αυτή ενεργείται με μονομερή πράξη της Διοικήσεως (άρθρο 1 παρ. 7-8).

- 17 Οι συναφθείσες κατά τη δικτατορική περίοδο συμβάσεις, ακόμη και αν έχουν κυρωθεί νομοθετικώς ή διοικητικώς, αναθεωρούνται ή λύονται με ανάλογη εφαρμογή της διαδικασίας που προβλέπεται για την αναθεώρηση των εγκριτικών πράξεων (άρθρο 2 παρ. 1-2). Αν και δεν προβλέπεται ρητώς η ανάλογη εφαρμογή και των ως άνω ουσιαστικών προϋποθέσεων της αναθεώρησης, λόγω της τελεολογικής ταυτότητας των οικείων ρυθμίσεων πρέπει να θεωρηθεί ότι οι ανωτέρω ουσιαστικές προϋποθέσεις εφαρμόζονται *mutatis mutandis* και ως προς την αναθεώρηση ή τη λύση των συμβάσεων. Σε περίπτωση άρνησης του διοικουμένου για οποιαδήποτε αναθεώρηση ή ατελέσφορης διαπραγμάτευσης επ' αυτής, η Διοίκηση μπορεί να κηρύξει τη σύμβαση λελυμένη, ενώ σε περίπτωση που

---

⁴¹ Πρβλ. Ι. Δρυλλεράκη, *Η προστασία κεφαλαίων εξωτερικού*, ό.π., σελ. 46, ο οποίος, ερμηνεύοντας τη διάταξη σε συνδυασμό με το άρθρο 5 παρ. 3 του ν. 4256/1962, θεωρεί ότι αντίθεση στον νόμο αφορά μόνον κανόνες δημοσίας τάξεως.

η Διοίκηση προβεί σε μονομερή αναθεώρηση ο διοικούμενος έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη λύση της σύμβασης, η οποία θεωρείται λελυμένη από της δημοσίευσής σχετικής διαπιστωτικής πράξεως (άρθρο 2 παρ. 3-4). Λελυμένης της συμβάσεως, κατ' αρχήν παύουν εφεξής τα προνόμια και οι ειδικές ρυθμίσεις δυνάμει του ν.δ. 2687/1953 (άρθρο 2 παρ. 5), εκτός των προβλεπομένων περί επανεξαγωγής κεφαλαίων⁴². Αποκλείεται η αποζημίωση του διοικουμένου ένεκα της

⁴² Στην επανεξαγωγή κεφαλαίων ως προστατευόμενη από το άρθρο 107 Σ. αναφέρεται, επιφυλασσόμενη κατά τούτο, η διάταξη του άρθρου 106 παρ. 3 Σ. περί εξαγοράς επιχειρήσεων ή αναγκαστικής συμμετοχής του Κράτους ή άλλων δημοσίων φορέων. Πρβλ., μάλιστα, Ελ. Καλύβα, *Ζητήματα από τις διαιτητικές αποφάσεις του ν.δ. 2687/1953 «Περί επενδύσεως και προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού»*, ΝοΒ 35/1987, σελ. 9 επ. (9), κατά την οποία κατοχυρωμένη στο άρθρο 107 Σ. «ήταν και παραμένει μόνο η επανεξαγωγή του κεφαλαίου που εισάχθηκε». Για το ζήτημα της κρατικοποίησης επιχειρήσεων εμπιπτουσών στο καθεστώς προστασίας που εγγυάται το άρθρο 107 Σ. βλ. Ευ. Βενιζέλο, «Η εφαρμογή του άρθρου 106 παρ. 3-5 Σ. στην περίπτωση των Εταιρειών του Πρίνου (ν. 1701/1987)», σε: *Idem, Μελέτες Συνταγματικού Δικαίου 1980-1987*, 1987, σελ. 459 επ. (469-472), κατά τον οποίο: «Η νομοτεχνική κατάστροψη και οι προπαρασκευαστικές εργασίες του άρθρου 106 παρ. 3 Σ. δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία. Στο μηχανισμό του άρθρου 106 παρ. 3-5 Σ. υπάγονται και επιχειρήσεις που απολαμβάνουν της ειδικής συνταγματικής προστασίας των κεφαλαίων εξωτερικού με την πρόσθετη και ρητή προϋπόθεση πως θα επιτραπεί η επανεξαγωγή των κεφαλαίων αυτών στο εξωτερικό» (σελ. 469). Ι. Δρυλλεράκη, *Η προστασία κεφαλαίων εξωτερικού*, ό.π., σελ. 26, κατά τον οποίο υπό το ισχύον Σύνταγμα η κατοχύρωση του αναπαλλοτριώτου στο άρθρο 11 του ν. 2687/1953 συνιστά πλέον προστασία «περωρισμένη, καθ' ην έκτασιν τυγχάνει εφαρμογής το άρθρ. 106 του Συντάγματος». Γ. Δελλή, «Άρθρο 106», σε: Σπ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος, *Σύνταγμα. Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2023, αρ. περιθ. 10, κατά τον οποίο οι ρυθμίσεις του άρθρου 107 Σ. «φαίνεται να υπερισχύουν» μεν των διατάξεων του άρθρου 106 παρ. 3-5 Σ. «κατά ρητή συνταγματική επιλογή αλλά και ως *lex specialis*», αλλά «είναι αμφίβολο κατά πόσον η εφαρμογή των προνομίων του άρθρου 107 Σ. για μία επένδυση μπορεί να αποκλείσει εκ των προτέρων και κατ' απόλυτο τρόπο την εφαρμογή του άρθρου 106 παρ. 3-5 Σ.», καθώς «[η] ιδιαίτερη μεταχείριση των κεφαλαίων εξωτερικού δεν είναι υποχρεωτικό να καταλήγει σε παντελή αποκλεισμό της δυνατότητας κρατικοποίησης». Ακρ. Καϊδατζή, «Άρθρο 106», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα*, ό.π., αρ. περιθ. 26, κατά τον οποίο το άρθρο 106 παρ. 3 Σ. θέτει ένα «σαφές και απόλυτο αρνητικό όριο: επιχειρήσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρ. 107 για την προστασία κεφαλαίων εξωτερικού απαγορεύεται να αποτελέσουν αντικείμενο κρατικοποίησης», χωρίς αυτό να σημαίνει ότι «απαλλάσσονται από άλλες, ακόμη και έντονες, κρατικές παρεμβάσεις στη λειτουργία τους».

αναθεωρήσεως ή της λύσεως, ενώ το Δημόσιο δύναται να αναζητήσει δικαστικώς γενομένη παροχή του η οποία κρίνεται υπερβολική έναντι της παροχής του διοικουμένου (άρθρο 3 παρ. 1 και 4). Εξάλλου, η αναθεώρηση ή λύση δεν επηρεάζει τις έννομες συνέπειες εις βάρος του διοικουμένου λόγω της εκ μέρους του μη εφαρμογής όρων της εγκριτικής πράξεως ή της συμβάσεως (άρθρο 5 παρ. 2).